

О.Ю. Буцька

O.Y. Butska

**КРЕДИТУВАННЯ СТУДЕНТІВ  
ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВОГО  
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ  
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ  
ЗАКЛАДІВ****STUDENTS CREDITING  
AS A SOURCE OF FINANCIAL  
SUPPORT FOR HIGHER  
EDUCATIONAL INSTITUTIONS'  
ACTIVITY**

*У статті здійснено характеристику кредитування студентів як одного з джерел фінансового забезпечення діяльності вищих навчальних закладів розвинутих країн світу, визначено можливі підходи до використання зарубіжного досвіду в Україні.*

*The article describes students crediting as a source of the financial support for the higher educational institutions' activity in the developed countries. Possible variants of application of such foreign experience in Ukraine are defined.*

**Ключові слова:** кредитування студентів, освітня діяльність вищих навчальних закладів, фінансове забезпечення, освітній кредит.

**Keywords:** students crediting; academic activity of higher educational institutions; financial support; student loan.

**Літ. 11.**

**Постановка проблеми.** Зростання ролі та значення вищої освіти для розвитку економіки, зміцнення співробітництва між науковими установами, розвиток інтеграційних процесів потребує вивчення зарубіжного досвіду у сфері фінансового забезпечення вищих навчальних закладів (ВНЗ). Актуальність проблеми кредитування студентів для отримання вищої освіти визначається недостатніми обсягами державного фінансування, пошуком Україною шляхів удосконалення механізмів фінансового забезпечення освітньої діяльності ВНЗ.

**Аналіз останніх публікацій та досліджень.** Проблеми кредитування студентів як джерела фінансового забезпечення вищих навчальних закладів викликають інтерес як у науковців, так і у практиків, зокрема банків, кредитних спілок та інших фінансових установ. Це зумовлено також недостатньою розробленістю низки теоретичних і практичних аспектів у зазначеній сфері. Дослідження цих проблем здійснюють такі вчені, як Г.М. Артюр [3], Т.М. Боголіб [4], Л.М. Добровольська [6], Г. Лопушняк [7], І.В. Мороз [8], С. Ніщимна [9].

**Метою статті** є характеристика системи кредитування студентів як джерела фінансового забезпечення вищого навчального закладу. Потребують подальшого дослідження проблеми фінансування освітньої діяльності вищого навчального закладу в сучасних умовах, вивчення закордонного досвіду кредитування студентів для отримання вищої освіти, що дозволить враховувати деякі його аспекти у фінансуванні вищої освіти в Україні.

**Основні результати дослідження.** В Україні вищі навчальні заклади перетворилися на повноправний елемент ринкової економіки. Власні інтелектуальні, інформаційні, матеріальні сили і ресурси є визначальними у діяльності кожного ВНЗ. Економіка ВНЗ перетворюється у визначальний компонент

діяльності поряд з освітньою і науковою діяльністю. Реалізація інноваційної політики та фінансового забезпечення вищого навчального закладу вимагає раціонального управління всіма економічними ресурсами і багато в чому визначає подальший розвиток функціонування вищого навчального закладу та зміцнення його позицій на ринку освітніх послуг. ВНЗ повинен враховувати економічні реалії суспільства, потреби ринку та здійснювати постійний пошук нових форм стійкого розвитку. Ці зміни визначають напрями розвитку вищого навчального закладу щодо організації та проведення освітньої і наукової діяльності. Найважливішою умовою забезпечення економічної стійкості та подальшого розвитку ВНЗ є достатнє і стабільне фінансування ВНЗ.

Як свідчить досвід розвинених країн, вища школа стає базою економічного зростання країни та підвищення добробуту населення. У той же час сучасний стан фінансового забезпечення ВНЗ потребує визначення місця та ролі витрат на підготовку фахівців в економічній системі країни та пошуку нових додаткових джерел фінансування освіти.

Фінансування освітньої діяльності вищих навчальних закладів є однією з найгостріших проблем економіки України, що пов'язано з обмеженими обсягами ресурсів для фінансування вищої освіти з бюджетів усіх рівнів; високою вартістю, а часом неможливістю залучення кредитних ресурсів; нерегулярністю та недостатніми обсягами державного цільового фінансування державних ВНЗ; низькою платоспроможністю населення, що спричиняє підвищений попит на освітні послуги, надані за рахунок державного фінансування, та недостатньому рівні оплати даних послуг у випадку навчання на комерційних засадах; недостатнім використанням вищими навчальними закладами можливостей надання додаткових послуг як джерела формування фінансових ресурсів ВНЗ.

Необхідність вирішення цих проблем, пов'язаних із фінансовим забезпеченням діяльності вищого навчального закладу, вимагає впровадження нових методів і видів фінансування за рахунок державних коштів та розширення позабюджетних джерел формування фінансових ресурсів ВНЗ.

Вирішення основних проблем фінансування вищих навчальних закладів в Україні потребує дослідження системи формування фінансових ресурсів вищої освіти в розвинених країнах.

На сучасному етапі низький рівень участі компаній і приватних осіб в інвестуванні освіти та науки є головною проблемою європейських університетів, оскільки бізнес не поспішає вкладати гроші в освіту громадян країни. Результатом цього є масовий відтік європейських студентів до США. У 2000 р. в США навчалося 550000 іноземних студентів, а в країнах Європейського Союзу – 450000, включаючи громадян європейських країн. Приймаючи на навчання більше студентів, коледжі та університети США отримують, відповідно, більшу фінансову підтримку. Так, за 2000 р. в американські вищі навчальні заклади було вкладено 10280 млн. дол. США, тоді як у Великій Британії – 3758 млн. дол. США.

Щодо вартості навчання, то в Німеччині вища освіта – безкоштовна, хоча процедура вступу до університету є складною, треба добре знати німецьку мову, скласти відповідні іспити й зуміти довести, що протягом навчання залишатимуться стабільними джерела фінансування власного життя.

У Франції за навчання потрібно платити – близько 700 євро за навчальний рік, однак ця вартість освітніх послуг є майже мізерною порівняно з європейськими доходами. У Великій Британії вища освіта для громадян Європейського союзу спонсорується на 75%, однак для вступу в університет також потрібно скласти серйозні іспити.

В останні роки вища освіта за кордоном набуває все більш відчутної залежності від приватного капіталу і недержавних форм фінансування. Якщо в більшості країн світу вища освіта фінансується з державного бюджету і є безкоштовною для студентів і їх батьків, то в таких країнах як США, Японія традиційно найбільш престижними вважаються недержавні вищі навчальні заклади, а навчання у державних вищих навчальних закладах також платне.

У Німеччині, Великій Британії, Франції переглядається доцільність і принципи надання студентам вищої освіти. Фахівці стверджують, що безкоштовна вища освіта не відповідає економічним умовам і потребам ринку праці, не задовольняє потреби суспільства, суперечить необхідності, якості і темпам підготовки кваліфікованих фахівців, адже державне фінансування вищої освіти поряд з існуванням соціальних програм у цих країнах призводить до незацікавленості студентів у швидкому отриманні певного ступеня, затягує терміни навчання у ВНЗ на 2–3 роки. Сьогодні в розвинутих країнах зменшується бюджетне фінансування вищої освіти, та зростають обсяги фінансування за рахунок приватного капіталу.

Зарубіжний досвід свідчить, що у Швейцарії всі вищі навчальні заклади, які належать до системи суспільної освіти, повністю або частково фінансуються з державного та місцевого бюджетів, тому навчання безкоштовне.

Учні гімназій, вищих навчальних закладів або дорослі люди без середньої освіти, які повернулися до школи, отримують необхідну державну фінансову підтримку. Таку допомогу отримують тільки ті, хто її потребує. Саме надання фінансової допомоги не є обов'язковим. Характерною рисою швейцарської системи фінансової допомоги вищій освіті є те, що економічне становище батьків або одного з них жодним чином не враховується для визначення розмірів фінансової допомоги студенту. Але існують певні обмеження щодо строків надання фінансової допомоги: особа має право на таку допомогу до досягнення нею 46-річного віку, фінансова допомога надається протягом терміну, що не перевищує 12 семестрів (тобто шести років). Щоб мати змогу безперервно отримувати фінансову допомогу, студент повинен успішно навчатися. Фінансова допомога, яка надається студентові, складається з двох частин: безоплатної, безповоротної допомоги, що становить приблизно 30% від загального розміру, і позики, що становить 70% від загального розміру. Максимальний розмір фінансової допомоги є фіксованою величиною, яка визначається парламентом країни. На отриману позику нараховуються річні у розмірі 70% державної ставки за кредитами. Повернення позики починається після шести місяців від останнього моменту надання фінансової допомоги. На розмір виплат за позикою впливає рівень доходів позичальника, але в більшості випадків він становить 4% від його річних доходів. Неповернена позика підлягає списанню після досягнення боржником 66-річного віку або у разі його смерті.

Використання швейцарського досвіду в системі вищої освіти України, на нашу думку, дозволить розширити можливості отримання вищої освіти, її доступність для широких верств населення. Фонд фінансових ресурсів, із яких складається фінансова допомога, можна назвати безперервним, оскільки поточні витрати на фінансову допомогу студентам за такою системою фінансуються за рахунок повернення позик тими, хто вже отримав освіту і працює. Тобто маємо своєрідну солідарну систему допомоги, хоча для її функціонування в Україні потрібне відповідне законодавче забезпечення. Процес надання фінансової допомоги або впровадження системи кредитування студентів дає змогу сформувати необхідні фінансові ресурси для фінансування вищої освіти.

Сьогодні кожний вищий навчальний заклад України у межах правового поля змушений шукати та впроваджувати нові додаткові джерела фінансування, створювати основу організації фінансово-економічних відносин в освіті й удосконалювати організаційно-економічний механізм функціонування системи вищої освіти, розробляти оптимальні моделі фінансування розвитку ВНЗ.

Серед додаткових джерел фінансування розвитку ВНЗ можна виділити такі: фінансування за рахунок споживачів освітніх послуг, платні послуги ВНЗ, доходи від власності, гранти та добровільні внески.

Розглядаючи нові позабюджетні джерела фінансового забезпечення розвитку ВНЗ, особливу увагу необхідно приділити платі за навчання. Сьогодні плата за підготовку фахівців є необхідною умовою розвитку системи вищої освіти в Україні, оскільки запровадження інноваційних технологій навчання, розробка нових освітніх програм і курсів неможливі без зростаючих обсягів фінансування.

До 1980 р. спостерігалось чітке розмежування між країнами, в яких за навчання треба було сплачувати значні кошти, і державами, котрі гарантували безкоштовну вищу освіту. В континентальній і північній частинах Європи студенти повинні сплачувати тільки соціальні та адміністративні платежі ( за зарахування та екзамен, профспілкові або спортивні внески) або оплачувати спеціальні послуги неосвітянського характеру.

У європейських країнах оплата за навчання широко обговорюється в суспільстві. У більшості країн було введено або підвищено плату за навчання: в Іспанії, Нідерландах, Бельгії та Ірландії – у 80-х роках ХХ ст., у Португалії, Італії, Великій Британії – у 90-х роках ХХ століття [11].

Плата за навчання в Україні також стала невід'ємною частиною фінансування розвитку ВНЗ. На нашу думку, найближчим часом необхідно впровадити граничний рівень витрат на підготовку фахівців, які будуть фінансуватися за рахунок державного бюджету. З огляду на це можна буде чітко визначити величину коштів, яка буде вноситися студентом як плата за навчання. Для одержання студентом потрібних коштів, йому слід надати право на довгострокову позику на навчання. Такі заходи, на нашу думку, сприятимуть поліпшенню фінансової бази вищих навчальних закладів. На жаль, сьогодні в Україні система кредитування освітніх послуг не є достатньо розвинутою.

Як свідчить практика функціонування відповідних програм в інших країнах, підставою визначення рівня забезпеченості кредитів на навчання може

бути ставка заробітної плати, яку отримуватиме фахівець після закінчення навчання.

Позики також можуть надаватися на умовах виконання студентами певної роботи. На нашу думку, позики, передусім, доцільні у сфері вищої освіти, проте в будь-якому випадку надання таких позик обов'язково потребує підтримки держави. Лише на підставі створення державою сприятливих умов для впровадження таких систем можуть розвиватися кредитні форми оплати за навчання.

В Україні першим кроком у напрямку розвитку кредитування освітніх послуг став «Порядок надання молодим громадянам пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти у вищих навчальних закладах за різними формами навчання незалежно від форм власності», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27.05. 2000 №844 [1].

Цей документ був спробою уряду врегулювати кредитні відносини щодо отримання вищої освіти молодими громадянами України. Пізніше у 2003 р. була видана Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти» від 16.06.2003 №916 [2], якою значно розширено коло осіб, які мають право на одержання цільового пільгового державного кредиту для здобуття вищої освіти за денною, вечірньою та заочною формами навчання. Позичальниками можуть бути громадяни України віком від 18 до 28 років [6].

Освітній кредит може надаватися на навчання за чинними навчальними планами; здобуття другої вищої освіти; навчання за програмою додаткової бізнес-освіти; цільову підготовку фахівців на замовлення юридичних осіб; навчання в аспірантурі та докторантурі; навчання в магістратурі; повторне навчання та атестація осіб, відрахованих за академічну неуспішність або порушення статуту ВНЗ; додаткові заняття і консультації з вивчення додаткових курсів; навчання на курсах підвищення кваліфікації у позанавчальний час.

З 2001 р. надання кредитів на освітні послуги почали здійснювати і банківські установи, які формують спеціальні кредитні портфелі у системі освіти. Серед лідерів – КБ «Приватбанк» – 25 млн. грн., АКБ «Правексбанк» – 22 млн. грн., банк «Фінанси і кредит» – 21 млн. грн.

Зросли обсяги кредитування за кошти державного бюджету України. Так, у 2003 р. вони становили 15 млн. грн., у 2004 р. – 20 млн. грн., у 2005 р. – 45 млн. грн. Спрощено механізм надання кредитів. Тепер вони надаються вищим навчальним закладам безпосередньо Міністерством освіти і науки України відповідно до поданих вищими навчальними закладами заявок. Договір про надання кредиту позичальник (студент) укладає з керівником вищого навчального закладу [8].

Суб'єктом визначення розміру кредиту є вищий навчальний заклад, який, виходячи з величини вартості навчання та відповідно до форми навчання, визначає розмір кредиту.

Основними критеріями розподілу кредитних ресурсів є обсяг державного замовлення, потреба в підготовці фахівців за гостродефіцитними спеціальностями, кількість одержувачів кредитів.

Основними джерелами формування державних кредитних ресурсів для надання освітніх кредитів на вищу освіту є кошти державного бюджету, бюд-

жету Автономної республіки Крим та інших місцевих бюджетів. Проте ці обсяги є незначними порівняно з кредитним фінансуванням освіти за кордоном [6].

Вивчаючи механізм кредитування освіти за кордоном, слід зазначити, що існують різні механізми відстрочки оплати за навчання: студентські позики, за рахунок яких проводиться оплата шляхом фіскальних виплат («податок на диплом»).

В Австралії з 1989 р. діє схема оплати вищої освіти, сутність якої полягає в тому, що за навчання призначається досить висока оплата — до 20% повної вартості освіти. Виплата може бути за бажанням студента відстрочена до закінчення курсу. При цьому студенти, які не бажають користуватися відстрочкою, можуть вносити плату за навчання на початку кожного навчального року. Такі студенти одержують 25%-відсоткову знижку. Повернення кредиту починається після того, як дохід колишнього студента досягне певного рівня (відносно середнього доходу в країні, який обкладається податком). Разові виплати, пропорційні доходу, здійснюються за участю фіскальних органів, не враховуючи звичайних податків, які сплачує кожний платник. Як свідчить практичний досвід застосування цієї системи має свої переваги. Графік виплат дуже вигідний порівняно зі звичайними студентськими позиками.

Австралійський досвід використовує Шотландія, парламент якої затвердив систему відстрочки платежів з оплати навчання у вищій школі. А з 2001 р. парламентом було прийнято рішення про введення відстрочки оплати за навчання до моменту отримання освіти. Оплата може здійснюватися готівкою чи в кредит [11].

Освітні кредити є основною формою фінансування вищого навчального закладу в Китаї, Швеції, Японії, Франції, Великій Британії. Ці країни впровадили систему освітніх кредитів, щоб мінімізувати бюджетні витрати на вищу освіту, що може стати основою для подальшого фінансування вищого навчального закладу за рахунок плати за навчання.

У Франції витрати на освіту упродовж 1975–2002 рр. зросли з 95,9 до 460,6 млрд. франків, що складає 6,4–6,8% внутрішнього валового продукту [4].

Дедалі більше студентів користується соціальними студентськими кредитами. Студентські кредити пропонують банки під річні відсотки, які є загалом нижчі на 1–2 пункти за класичний кредит. Найкращі умови надаються студентам престижних вищих навчальних закладів, а деякі банки знижують відсоток за кредит студентам, батьки яких є клієнтами цих установ. Здебільшого кредит надається молодим особам віком від 18 до 28 років. Однак, деякі фінансові інститути можуть надавати кредити на освітні послуги незалежно від віку, що є дуже вигідною пропозицією для осіб, які вирішили перекваліфікуватися чи підвищити свою кваліфікацію. Розмір позики залежить від багатьох чинників, проте вирішальною є перспективність навчання з точки зору кар'єри та майбутніх доходів. У практиці кредитування існують і випадки надання кредитів особам, які не працюють або не мають постійного доходу, основною вимогою в такому випадку є наявність відповідної поруки. Соціальний студентський кредит є надто тривалим порівняно з класичним кредитом, строк повернення боргу може сягати 10 років.

Британська система освіти високо цінується у світі завдяки великій підтримці уряду та промисловості. Освіта у вищих навчальних закладах платна, університети й коледжі, які функціонують економічно незалежно, регулюють вибір спеціальностей залежно від попиту та інтересів вступників. Держава для підтримки деяких спеціальностей, зокрема інженерних, практикує надання одноразової допомоги студентам, які навчаються за такими спеціальностями. Місцеві відділи освіти при меріях надають безпроцентні позики своїм студентам, які повертають їх після завершення навчання та працевлаштування або під час навчання. Нормативних документів на одержання позики або допомоги у Великій Британії не існує [4].

У США понад 14 млн. студентів коледжів й університетів мають можливість отримати вищу освіту за рахунок федеральних грантів. Головними програмами міністерства освіти США з надання фінансової допомоги є федеральні гранти Пелла, федеральні гранти додаткових освітніх можливостей, федеральна програма праця-навчання, федеральні перкінсівські позики, державні стимулюючі студентські гранти, федеральні прямі позики, федеральні позики на сімейну освіту.

Узагальнюючи зарубіжний досвід та ситуацію, яка склалася сьогодні в Україні, можна констатувати, що досить складно реалізувати механізм кредитування освіти в умовах нестабільної економіки. Існують дві основні проблеми. По-перше, позики на вищу освіту мають довгостроковий характер, для оплати навчання необхідна позика в розмірі, яка значно перевищує майбутню середню заробітну плату. По-друге, кредит надається тій категорії населення, яка, як правило, не зайнята продуктивною працею. Тому розвиток такого виду фінансового забезпечення ВНЗ потребує додаткового дослідження різних аспектів упровадження кредитного механізму в умовах нестабільності економічного розвитку України. На нашу думку, доцільно запровадити механізм, коли частину вартості навчання сплачувала б держава з фонду цільового фінансування освіти, а решта відшкодовуватиметься за рахунок інших джерел, наприклад, депозитних рахунків позичальника тощо.

Поширення та поступовий розвиток кредитних відносин у сфері надання освітніх послуг в Україні має певні особливості. Деякі вищі навчальні заклади згодні надавати освітні послуги в кредит. Водночас кредитування освіти має бути доступним для широких верств населення, особливо для талановитої молоді.

Дослідження українських учених, присвячені кредитуванню вищої освіти в Україні, свідчать, що найбільша увага щодо кредитування приділяється магістерським програмам бізнес-адміністрування. Вартість вітчизняних програм складає до 30 тис. дол. США, тоді як західна спеціалізована освіта має вартість понад 100 тис. дол. США. Найвищу заробітну плату випускники таких програм можуть отримати в консалтингових фірмах. Тому вкладення коштів у навчання за програмою бізнес-адміністрування є вигідним, навіть якщо навчання триває два роки.

У системі бізнес-освіти найбільш поширені кредити і позики. Банк «Аваль» був першим банком, який розпочав кредитування освіти. Якщо людина бажає отримати кредит на освітні послуги, то вона повинна виконувати дві

вимоги. По-перше, мати надійну кредитну історію, тобто без непогашених кредитів. По-друге, подати документи на одержання фінансової допомоги майже відразу після отримання повідомлення про зарахування до бізнес-школи, а для цього треба вступати до неї у першому чи другому раунді. Умови надання кредиту визначає банк, але термін користування кредитом не може перевищувати 5 років [8].

Отже, система кредитування освіти залежить від державного устрою країни і є результатом еволюційного розвитку галузі та попиту на її послуги. Загальною ознакою для країн із ринковою економікою є розмаїття джерел фінансування освіти, у тому числі і кредитних.

**Висновки.** Таким чином, кредитування студентів є одним із джерел фінансового забезпечення діяльності вищих навчальних закладів у сучасних умовах. Система фінансування вищої школи зарубіжних країн останнім часом формується шляхом перерозподілу фінансового тягаря між студентами, їхніми батьками та державою. Як правило, збільшується частка витрат самих студентів. Одне з суттєвих перетворень у фінансуванні вищої школи зарубіжних країн пов'язане з введенням освітніх кредитів. Досвід зарубіжних країн переконує, що система кредитування громадян з метою отримання вищої освіти успішно реалізується, а в деяких із них вона набула помітного розвитку. Вважаємо, що така система повинна використовуватися в Україні.

1. Про затвердження Порядку надання молодим громадянам пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти у вищих навчальних закладах за різними формами навчання незалежно від форми власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.05.2000 №844 // zakon1.rada.gov.ua.
2. Про затвердження Порядку надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.2003 №916 // zakon1.rada.gov.ua.
3. *Артюх Г.М.* Управління і організація освіти в перехідний до ринкових відносин період (на прикладі м. Києва): Дис. ... канд. екон. наук. — К., 1996.
4. *Боголіб Т.М.* Фінансування освіти за кордоном // *Фінанси України.*— 2005.— №4. — С. 46–53.
5. *Буткевич О.* Вища освіта: «доступна» та/або «платна»? // *Вища школа.*— 2005.— №5. — С. 104–112.
6. *Добровольська Л.М.* Державне кредитування вищої освіти // *Фінанси України.*— 2004.— №1. — С. 49–54.
7. *Лопушняк Г.* Соціально-економічні аспекти розвитку вищих навчальних закладів України: Дис. ... канд. екон. наук. — К., 2001.
8. *Мороз І.В.* Кредитування навчання в системі вищої освіти України // *Фінанси України.*— 2005.— №4. — С. 61–67.
9. *Ніщимна С.* Питання державного кредитування вищої освіти: зарубіжний досвід // *Підприємство, господарство і право.*— 2004.— №9. — С. 108–153.
10. *Чорнобай А.М.* Правове забезпечення фінансування системи вищої освіти // *Фінанси України.*— 2005.— №4. — С. 127–132.
11. *Шевальє Т., Ейшер Ж.-К.* Фінансування вищої освіти: десять років змін // *Вища школа.*— 2005.— №2. — С. 85–94.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2007.